

KRATKI PRIKAZ RADOVA O HAFIZU SALIHU GAŠEVIĆU I NJEGOVIH DJELIMA NA BOSANSKOM, HRVATSKOM I SRPSKOM JEZIKU

Haris DUBRAVAC
dubravacharis@gmail.com
El-Kalem

SAŽETAK: U ovom radu autor ukratko prikazuje napise koji dotiču Gaševića, odnosno njegov život i djelo. Uvršteni su samo radovi o njemu napisani, ili prevedeni na bosanski, hrvatski i srpski jezik te su hronološki poredani. Svakako da se ne može tvrditi kako su ovdje ubrojani svi radovi na spomenutim jezicima, ali se zasigurno većina djela nabroja na jednom mjestu. Pored toga, nisu uvrštavani samo radovi koji u naslovu tretiraju Gaševića ili većim svojim sadržajem obrađuju temu vezanu za njega, već se nabrajaju i radovi koji makar u jednom odlomku oslovljavaju Gaševića odnosno njegov *Mevlud*. Spomenuta su četrdeset i tri rada, od kojih je jedan prijevod s turskog jezika. Navedeni spisi se kreću u vremenskom rasponu od 1912. do 2020. godine. Izgleda da se protokom vremena poboljšavaju ocjene Gaševićevog *Mevluda*. Znakovito, u literaturi se kaže da je *Mevlud* napisan na srpskom, hrvatskom, bosanskom, bošnjačkom i “našem” jeziku.

Ključne riječi: hafiz Salih Gašević, *Mevlud*, bosanski/hrvatski/srpski jezik, radovi

Uvod

U narednim recima ukratko prikazujemo napise koji dotiču hafiza Salih Gaševića, odnosno njegov život i djelo. U radove o njemu su ubrojani samo oni napisani ili prevedeni na bosanski, hrvatski i srpski jezik te su poredani hronološki. Naravno da ne možemo tvrditi kako su ovdje uvršteni svi radovi na spomenutim jezicima, ali smo zacijelo uspjeli većinu djela nabrojati na jednom mjestu. Također, nismo uvrštavali samo radove koji u naslovu tretiraju Gaševića ili većim svojim sadržajem obrađuju

temu vezanu za nj, već smo nabrajali i radove koji barem u jednom ulomku oslovljavaju Gaševića odnosno njegov *Mevlud*. Spomenuta su četrdeset i tri rada, od kojih je jedan prijevod s turskog jezika. Navedeni spisi se kreću u vremenskom rasponu od 1912. godine do 2020. Čini se da se protokom vremena poboljšavaju ocjene Gaševićevog *Mevluda*. Zanimljivo je da se u literaturi kaže kako je *Mevlud* napisan na srpskom, hrvatskom, bosanskom, bošnjačkom i “našem” jeziku, s tim što valja spomenuti da se u jednom radu ta “dilema” uspješno

razrješava u korist bosanskoga jezika. U nastavku donosimo kratki prikaz spomenutih radova.

Radovi hronološki poredani

1. Bekica Šobajić, *Opsada Nikšića: drama u pet činova sa predigrom*, Srpska dubrovačka štamparija, Dubrovnik, 1912.
Ovo je drama čije ćemo podrobnije opisivanje izložiti u nastavku rada.
2. Fehim Bajraktarević, “Srpska pesma o Muhamedovu rođenju”,

Glasnik Skopskog naučnog društva, knj. III, br. 3, 1928, str. 189–202.

Na samom početku, autor govori općenito o alhamijado književnosti. Kasnije kaže da poređenjem Gaševićeva mevluda sa Čelebijevim brzo dolazi do zaključka da je on, u osnovi, prijevod odnosno obrada turskog. Ali i pored toga što on nije original i što je nepotpun u Kemurinom prijepisu, autor, iz više razloga, drži da ga je vrijedno objaviti. Što se tiče nepotpunih rima, uzrok ovome postupku nije samo to što Gašević nije pravi pjesnik, nego to što njegov original kao i drugih turskih pjesnika često obiluju nečistim i nepotpunim slikama. Turski jezik, slično kao i francuski, nosi i takve nepotpune rime, pa je to za Gaševića bilo od odlučujućeg uticaja. Također, često se kritički osvrće na *Tarikovu redakciju Mevluda* naslanjajući se na *Kemurin rukopis*. Takozvana srpska obrada mevluda, kako kaže Bajraktarević, dosta zaostaje za turskim originalom, često poredeći stihove ova dva mevluda. Što je po njemu najgore, Gašević mnogo hrama u svom rođenom jeziku, iako mu se može priznati izvjesna toplina, jednostavnost i prirodnost kojom je izvršio svoj posao. Za njega tvrdi da je “nevešt u našem jeziku”. Svakako, Bajraktarević je jedan od rijetkih autora koji skreće pažnju na sufijski uticaj. On navodi da neki stihovi potiču i od Junusa Emrea. Čudno je da naziva ovaj mevlud “srpskom pesmom” a u njegovom tekstu *Mevluda* stoje, između ostalog, dva naslova: prvi “Zašto je sveti mevlud preveden na bosanski jezik” i drugi “Rođenje Proroka na bosanskom jeziku”. Od 196. do 199. stranice se nalazi *Mevlud*. Nakon toga slijedi tumač nejasnih mjesta i nepoznatih riječi.

3. Fehim Bajraktarević, “Jedna nova verzija srpskog mevluda”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. X, sveska 1, 1930, str. 83–87.

Ovdje isti autor iznosi jedan odlomak od dvanaest stihova o istovjetnom predmetu koji je jedan njegov kolega vidio kod vjerskog poglavice poljskih Karaima u mjestu Nowe Troki, a koji ga je opet, sa svoje strane, zabilježio u Istanbulu od jednog Bosanca, pa je Bajraktarević na osnovu tog kratkog odlomka zaključio da se tu ne radi o Gaševićevom prijevodu *Mevluda* nego o jednoj novoj verziji mevludskog spjeva.

4. Mehmed Handžić, “Rad bos.-herc. Muslimana na književnom polju (nastavak 14)”, *Glasnik Vrhovnog vjerskog starješinstva Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije*, god. II, br. 5, 1934, str. 291; id., *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Državna štamparija Sarajevo, 1934, str. 98–99; id., *Teme iz historije književnosti*, Ogledalo, Sarajevo, 1999, knj. 1, str. 427–429.

Handžić kaže da Gaševićev *Mevlud* nije originalno djelo već je skoro doslovan prijevod Čelebijevog mevluda. Jasno ustvrđuje da ga je preveo na bosanski jezik u kojem ima mnogo osobina crnogorskog narječja.

5. Muhamed Hadžijahić, “Bašagićev Mevlud”, *Novi behar: list za pouku i zabavu*, god. VII, br. 19–21, Sarajevo, 1934, str. 303–304.

Author piše: “I Mevlud se kod nas učio ponajviše na istočnim jezicima, dok se, koncem devetnaestog stoljeća, nije javio prvi pokušaj da se on napiše na hrvatskom jeziku, kako bi ga svako mogao razumjeti. Prvi to pokuša Hafiz Salih ef. Gašević iz Nikšića, koji prevede primitivnim stihovima i priprostim narodnim jezikom poznati Mevlud Brusali Sulejman Čelebin, napisan na turskom jeziku”. Nakon što je spomenuo i neke druge mevlude, tvrdi da nijedan od ovih mevluda svojom formom ne odgovara zahtjevima naše poetike. Nisu u njima dotjerani ni stil, ni rima, ni ritam, a jezik je isuviše opterećen nepotrebim i nerazumljivim turcizmima i

arabizmima. Uopće, obrada im je vrlo slaba i oni nemaju književne vrijednosti. Uprkos ovim velikim nedostacima, tvrdi autor, samo radi toga što nije bilo drugog i boljeg, Gaševićev *Mevlud* je doživio veliki broj izdanja.

6. Alija Nametak, “Gaševićev bosanski mevlud”, *Narodna uzdanica – kalendar za prestupnu godinu 1936.*, god. IV, Sarajevo, 1935, str. 66–83.

Na početku Nametak govori o velikoj popularnosti Gaševićevog *Mevluda*, te se kratko osvrće na prvospomenutu Bajraktarevićevu studiju. Tragajući da nešto više sazna o Gaševiću, propitivao je starije ljude za nj. Zatim iznosi osnovne životopisne podatke kritikujući što Bajraktarević autora *Mevluda* naziva Gašović. U nastavku se nalazi tekst mevluda. Na kraju se navode razlike teksta u Bajraktarevićevom izdanju *Mevluda* od ovog koji donosi Nametak.

7. Muhamed Hadžijahić, “Alija Nametak: Gaševićev bosanski Mevlud”, *Novi Behar: list za pouku i zabavu*, god. IX, br. 9–13, 1935, str. 164–165.

Ovo je prikaz izdanja koje je priredio Nametak.

8. Munir Ekremov Šahinović, “Kritička publikacija Gaševićevog Mevluda”, *Obzor*, god. LXXVI, br. 271, Zagreb, 1935, str. 1–2.
9. Fehim Bajraktarević, “O našim mevludima i o mevludu uopšte (poseban otisak)”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. XVII, sveska 1, 1937, str. 1–37.

Nekoliko novih podataka o onome o čemu je autor pisao u prethodna dva rada do kojih je tokom vremena došao kao i jedno novo izdanje *Mevluda* dali su mu povoda da o tome piše i po treći put, i to tim prije što ovi novi podaci posve opravdavaju njegov raniji zaključak o novoj verziji *Mevluda*, zatim što treba zauzeti stav prema novom izdanju i, najzad, što mu se, ovim povodom, daje prilika usput dopuniti ili ispraviti neke druge podatke u

oba njegova ranija članka. Najprije govori o Gaševiću *Mevludu* i o svemu što je u vezi s njim, a potom o Rušdijevom istoimenom spjevu. Nakon toga piše o izvorima Sulejmana Čelebije, a naročito za običaj slavljenja Poslanikovog rođendana kod Osmanlija i onih koji su to poprimili od njih, te o arapskim mevludima i uopće o historijatu mevluda.

10. Džemaluddin Čaušević, "Dvije-tri o Mevludu", uvod u: Hafiz Salih Gašević, *Mevlud*, Prva muslimanska nakladna knjižara, Sarajevo, bez godine izdanja, str. 1.

Čaušević veli da je *Mevlud* napisan "na našem jeziku". U nastavku navodi razlog zbog kojeg je bio potaknut da ga objavi na latinici. Naime, kroz četrdeset i jednu godinu štampani komadi su bili potrošeni, pa je svijet morao rukom pisati.

11. H. Mehmed Handžić, "Nekoliko riječi o ovom izdanju", pogovor u: Hafiz Salih Gašević, *Mevlud*, Islamska dionička tiskara, Sarajevo, 1362. h. g., str. 17.

U pogovoru koji je pisan arebicom Handžić kaže za *Mevlud* Čelebija kako se mora priznati da je to zbilja divna knjiga. Od prijevoda koji se najviše raširio jeste Gaševićev.

12. Alija Bejtić, "Iz prošlosti mevluda u Bosni i Hercegovini", *El-Hidaje*, god. VI, br. 6–8, Sarajevo, 1943, str. 205–213; *Preporod – islamske informativne novine*, god. XLVI, br. 23/1081, 1. decembar 2016/ 1. rebiu-l-evvel 1438, str. 14–15.

Na 212/15. stranici, u dijelu o Gaševićevom *Mevludu*, Bejtić piše da je Gašević na "naš jezik" preveo Čelebijeve *Mevlud*.

13. Ibrahim Kemura, "Hafiz Salih Gašević u svjetlosti literarnog djela jednog crnogorskog pisca", *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, god. XXXII, br. 3–4, 1969, str. 120–123.

Ibrahim Kemura opisuje spomenutu dramu *Opsada Nikšića*

od Bekice Šobajića. Među ličnostima drame se nalazi i hafiz Salih Gašević. Kemura veli da nije otkrio ništa senzacionalno u vezi s podacima o Gaševiću, ali ga je ono što je pročitao ispunilo zadovoljstvom. S njegovog stanovišta, ono što daje vrijednost ovom djelu jeste činjenica da su ličnosti koje su odigrale glavnu ulogu autentične i uzete iz života. Podaci kojima se tada raspolagalo o Gaševiću, upoređeni s njegovim likom u drami, dopunjavaju se i potvrđuju. Prema tome, Kemura tvrdi kako nemamo razloga da ne vjerujemo Šobajiću. Sama činjenica da je Šobajić u svoje djelo, koje je nastalo trideset godina poslije pada Nikšića, uvrstio i hafiza Gaševića, nedvosmisleno govori o tome da je on bio ličnost koja je igrala vidnu ulogu u društvenom i političkom životu Nikšića te da je sjećanje na njega bilo živo. Šobajić vidi Gaševića i kao učena čovjeka i kao ratnika.

14. H. Mehmed Mujezinović, "Natpis na nišanu hafiz Salih Gaševića u Bijelom Polju", *Takvim za 1973. godinu (hidžretsku 1392–1393)*, Izvršni odbor Udruženja ilmije u SRBIH, Sarajevo, str. 134–141; *Almanah: časopis za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana*, br. 3–4, Podgorica, 1998, 75–79.

Autor rada navodi neke podatke koji pokazuju da je Bijelo Polje bilo u prošlosti jedno od kulturnih središta. Što se tiče natpisa na nišanu Gaševića, on glasi:

"O srce, ne zavaravaj se prolaznim svijetom

Jer češ ga zaista jednog dana napustiti

I rastati se sa svim svojim prijateljima.

Kada smrt prisprije skinuće ti gizdavu odjeću kojom se ponosiš,

I mjesto nje obući ti smrtnu košulju (ćefine).

Kolašinski kajmekam Nikšićanin Hafiz Salih".

Mujezinović kaže da je ovaj instruktivni epitaf objavljen i ranije u kalendaru *Narodna uzdanica*, ali s izvjesnim greškama u prijepisu, usljed čega su nastale nejasnoće u prijevodu, pa je upravo zbog toga autor članka zaključivao da ovaj epitaf nema kakve književne vrijednosti. Kasnije izlaže osnovne životopisne podatke Gaševića i veli da je njegov *Mevlud* reprodukcija Čelebijeve, te da ima odlike crnogorskog govora.

15. Žarko Šćepanović, *Srednje Polimlje i Potarje: istorijsko-etnološka rasprava*, Etnografski institut SANU, Beograd, 1979, 233–235.

Ovaj podatak preuzimamo iz rada pod rednim brojem 33.

16. Aziz Kadribegović, "Naši mevludski spjevovi", *Islamska misao: revija za islamistiku, teologiju i informatiku*, god. V, br. 59–60. 1983, str. 62–68; u: Salih Gašević... [et al.], *Zbirka mevluda*, El-Kalem, Sarajevo, 2003, str. 141–169; 2019, str. 147–179.

U ovom radu se predstavljaju brojni mevludi, pri čemu se prvo osvrće na Gaševićev. Autor se suprotstavlja tvrdnji Jusufa Ramića da je najstariji mevludski spjev na bosanskom mevlud Muharema Dizdarevića. Također se kaže da Gaševićev *Mevlud* predstavlja jednu od najdužih pjesama naše alhamijado književnosti. Kadribegović veli da je Gašević imao osobitog pjesničkog talenta i nespornog nadahnuća, te da ovaj prepjev ima i svoju originalnu, autohtonu notu, komponentu koja nije za potcjenjivanje i koju mogu postići doista vispreni, istančano kultivirani duhovi. Ono što posebno plijeni jeste njegova sposobnost pjesničkog prilagođavanja jeziku i mentalitetu čovjeka za koga piše, zatim vrlo osoben osjećaj za ritam, za ritmičko kazivanje i postizanje muzikalnosti djela, bez koga ono ne bi bilo ono što jeste.

17. Ahmed Mehmedović, "O Nikšiću — nekad i sad", *Glasnik*

Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ, god. XLVI, br. 4, 1983, str. 553–562.

Autor kaže da se u vrijeme posljednje opsade i konačne predaje 8. septembra 1877. godine, u Nikšiću, između ostalih prvaka, zatekao i hafiz Salih Gašević. U nastavku, na str. 561, posvećuje mu nekoliko redaka.

18. Fehim Nametak, "Mevlud kroz historiju u Bosni i Hercegovini", *Islamska misao: časopis za islamska pitanja, filozofiju i kulturu*, god. XIII, br. 153, Sarajevo, 1991, str. 14–18; id., "Tradicija mevluda u Bosni i Hercegovini", u: Džafer Obradović (ur.), *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture Preporod i Institut za bošnjačke studije, Sarajevo, 2000, str. 41–51.

Autor navodi kako je zanimljivo da je još za Gaševićeva života *Mevlud* prepisivan i pored postojanja štampanih primjeraka. Kritički se osvrće na Bajraktarevićevo izdanje *Mevluda* jer su se potkrale izvjesne greške, pa se taj tekst ne može smatrati Gaševićim autentičnim tekstom, kao što kritikuje sam naslov pozivajući se na Aliju Nametka.

19. Muhamed Ždralović, "Mevlud: povodom rođenja Vjerovjesnika Muhammeda a.s. i stote obljetnice smrti Saliha Gaševića", *Behar: časopis za kulturu i društvena pitanja*, god. VII, br. 37, Zagreb, 1998, str. 18–20.
20. Enes Kujundžić, "Mevlud kao jedan od simbola bošnjačkog identiteta", *Takvim za 1999.* (1419/20. h.g.), Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1998, str. 299–309; u: Džafer Obradović (ur.), *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture Preporod i Institut za bošnjačke studije, Sarajevo, 2000, str. 32–41.

Kujundžić kaže da je identifikacija Bosne i bosanskog jezika prisutna u nas u nekim od objavljenih mevludskih spjevova,

pa navodi primjer Gaševića jer on ne samo da je identifikovao jezik na kojem je *Mevlud* napisao, nego je i udovoljio zahtjevu kolašinskih prvaka da im gradi bosanski *Mevlud*.

21. Džemaludin Latić, "Jezik i stil Gaševićeva Mevluda", u: Džafer Obradović (ur.), *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture Preporod i Institut za bošnjačke studije, Sarajevo, 2000, str. 76–80.

Autor veli da je Gaševićev *Mevlud*, pogotovo njegov početni dio, značajan ne samo za našu umjetničku književnost, već i za historiju bosanskog jezika i ukupne bošnjačke kulture te ga i s te strane treba vrednovati. Napisan je na sandžačkom narječju bosanskoga jezika; ima mnogo turcizama i arabizama, možda više nego u ostalim narječjima našeg jezika, poznatog po fleksibilnosti na svim razinama; ima nešto ekavizama, premda je ijekavski izgovor u njemu dominantan; ima posebnu strukturu stiha, strukturu koja je nastala na obrascu razgovornog jezika. Prema autoru, stilski najuspješnije je poglavlje koje govori o veselju neposredno nakon rođenja Muhammeda, a.s. Prohod Gaševićim *Mevludom* koji zahtijeva više vremena i prostora ne bi mogao mimoći živost, slikovnost i dervišku mudrost, čak čitavu dervišku filozofiju nur-i Muhammedije, kojom je protkan ovaj spjev.

22. Alija Pirić, "Mevlud Šemsudina Sarajlića (jezičko-stilske usporedbe sa mevludom S. Gaševića)", u: Džafer Obradović (ur.), *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture Preporod i Institut za bošnjačke studije, Sarajevo, 2000, str. 81–91.

Autor veli da, za razliku od Gaševićevog i Bašagićevog *Mevluda*, koji su himne rođenju Muhammeda, a.s., najveći dio Sarajlićevog *Mevluda* pjeva o historijskim događajima te

prepjevava kur'ansko-hadiske poruke pa su zato česta opća mjesta epsko-narativnog karaktera.

23. Šaćir Smailović, "O mevludu Hafiza Salih Gaševića", *Almanah: časopis za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana*, br. 11–12, Podgorica, 2000, str. 47–51.

Ovdje se iznose osnovne informacije o hafizu Gaševiću i njegovom *Mevludu*, te se ističe kako on zaslužuje da njegovo ime bude sačuvano u prosvjetnim ustanovama, tako što bi pojedine škole mogle nositi njegovo ime. Kaže se da je preveo *Mevlud* s turskog na bošnjački jezik iako su prve riječi ovog rada naslov *Mevluda* koji glasi "Vjerovjesnik Mevlud na jeziku bosanskom".

24. Alija Džogović, "Neke jezičke osobine Mevluda hafiza Saliha Gaševića", *Rožajski zbornik – časopis za nauku i kulturu*, sv. IX, br. 9, Rožaje, 2000, str. 125–148; *Almanah: časopis za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana*, br. 21–22, Podgorica, 2002, str. 66–89.

Džogović na početku napominje da je Alija Nametak prilikom latinične transliteracije ovog *Mevluda* izvršio određene jezičke korekcije i intervencije, tako da ni ta verzija *Mevluda* nije pogodna za adekvatna jezička istraživanja. On kaže da je Gaševićev *Mevlud* neka vrsta slobodnijeg prijevoda kojem je Gašević udahnuo ljepotu bošnjačkoga jezika, često puta koristeći konstrukciju *bošnjački jezik*. U nastavku iscrpno pokazuje pedeset i jednu jezičku osobinu Gaševićevog *Mevluda*.

25. Mehmed Bećović, "Salih Gašević, Alhamijado predstavnik Bošnjaka Crne Gore", *Rožajski zbornik – časopis za nauku i kulturu*, sv. X, br. 10, Rožaje, 2001, 119–132.
26. Bajro Agović, *Džamije u Crnoj Gori*, Almanah, Podgorica, 2001, str. 19–21.

27. Bajro Agović, "Prvi mevlud na bosanskom jeziku", *Preporod – islamske informativne novine*, god. XXXIII, br. 24/745, 15. decembar 2002/ 11. ševval 1423, str. 10.

Nadnaslov glasi: "Sjećanje na Hafiza Saliha Gaševića". Autor naglašava da je Gašević poznati alhamijado književnik. Navodi osnovne podatke o njemu. Također, poziva se na Šobajića. Agović kaže da je Gašević preveo i prepjevao Čelebijev *Mevlud*. Prema njegovom mišljenju, najuspjeliji dio *Mevluda* je onaj koji opisuje *mīrādž*. Ovdje se spominje njegov "Mali ilmihal" na bosanskom jeziku te se tvrdi da do sada nije pronađen nijedan njegov primjerak. U ovom tekstu se nalazi i slika Hafizovog mezara. Da bi se sačuvao uzglavni nišan od eventualnog nestanka sa prenesenog mezara u Lješnici, Odbor IZ u Bijelom Polju je prenio uzglavni nišan u harem gradske džamije. Na kraju autor veli da su Nikšić i Kolašin u doba Gaševića bili sastavni dio Bosanskog vilajeta.

28. Redžep Škrijelj, "Muhadžiri Nikšića u Makedoniji", *Almanah: časopis za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana*, br. 21–22, Podgorica, 2003, str. 174–203; u: Ismet Kočan (ur.), *Seobe kao sudbina: Istorijska čitanka za potomke Bošnjčkih muhadžira u Makedoniji*, Kulturni centar Bošnjaka u Republici Makedoniji, Skoplje, 2011, str. 109–140.

Redžep Škrijelj kaže da je zanimljiva i pojedinost iz kulturnog i duhovnog života, a odnosi se na jednu posve značajnu intelektualnu i historijsku ličnost, čija je uloga u cjelokupnoj prošlosti Bošnjakâ, Nikšića i Kolašina od posebne važnosti. Riječ je o čuvenom alimu i kaimekamu Nikšića, hafizu Saliha Gaševiću, koji je na zahtjev prvaka Kolašina,¹ kao učenjak posebne naobrazbe stečene na školovanju u Istanbulu, napisao

popularni *Mevlud*. Odštampan je u vilajetskoj štampariji u Skoplju i izdat je, kako autor kaže, na bošnjačkom jeziku s tim da se odmah u narednoj podnožnoj napomeni navodi naslov u kojem se spominje da je taj *Mevlud* na bosanskom jeziku.

29. Slobodan Drobnjak i Sait Š. Šabotić, "Kulturne prilike i kulturni stvaraoci Nikšića iz osmanskog perioda", *Almanah: časopis za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana*, br. 25–26, Podgorica, 2004, str. 93–119.

U ovom radu je jedan dio posvećen osnovnim životopisnim podacima o hafizu Gaševiću.

30. Slobodan Drobnjak, Sait Šabotić, *Muslimansko/bošnjačko stanovništvo onogoškog-nikšićkog kraja 1477–2003: istorijsko-demografski procesi*, Almanah, Podgorica, 2005, str. 265–269.

31. Halid Bulić, "Formalne, stilске i idejne odlike Gaševićeva, Bašagićeva, Zenunovićeva i Kadićeva mevluda", u: Amir Brka (ur.), *Književno djelo Rešada Kadića: Zbornik radova sa naučnog skupa održanog u Tešnju 8.12.2012. godine (povodom stogodišnjice piščeva rođenja)*, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2013, str. 151–163; u: id., *Teme iz lingvističke bosnistike*, Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli, Tuzla, 2016, str. 185–198.

Prije svega, Gašević i Zenunovićev *Mevlud* predstavljaju prepjeve, za razliku od Bašagićevog i Kadićevog. Na početku, autor prvo uspoređuje sadržaje navedenih *Mevluda*. U Gaševiću su *Mevludu* skoro svi stihovi jedanaesterc s cezurom poslije četvrtog i poslije osmog stiha. Izuzeci su rijetki, uglavnom u stihovima koji sadrže lična imena ili svojevrzne termine. Gaševićev *Mevlud* obiluje orijentalizmima. Oblici imenica često su reducirani, pa je teško shvatiti u kojem su padežu. Česte su i arhaične sintaksičke

konstrukcije. Gašević i Bašagićev *Mevlud* razlikuju se od preostala dva uspoređena *Mevluda* i po tome što se u njima navodi Poslanikov rodoslov, tačnije naznake rodoslova. U Gaševićevom *Mevludu* dio kad oni koji uče i slušaju tekst mevluda ustaju na noge i zajednički uče počinje čuvenim stihom "Sve stvoreno učini se veselo" i sigurno je jedan od poetski najuspjelijih dijelova tog teksta. Naravno, jasno je da se ne može jednak uspjeh očekivati od Gaševićeva *Mevluda*, koji je svojevrzni utemeljitelj žanra mevluda na bosanskom jeziku i, recimo, Kadićeva *Mevluda*, koji je nastao oko osamdeset godina kasnije i koji se naslanja na značajnu tradiciju mevluda koji su nastali prije njega.

32. Admir Muratović, *Jezičke karakteristike Mevluda hafiza Saliha Gaševića*, Behram-begova medresa u Tuzli, Tuzla, 2014, 184 str.

Ovo je objavljeni magistarski rad Admira Muratovića. U ovom djelu autor istražuje, analizira i opisuje pismo, pravopis, fonetiku, morfoloiju sintaksu i leksiku *Mevluda* hafiza Saliha Gaševića iz 1937. godine. Prvo izdanje Gaševićevog *Mevluda* datira iz 1879. godine (1296. po H.) i to je prvi *Mevlud* na bosanskome jeziku. *Mevlud* iz 1937. godine priredio je Džemaludin-ef. Čaušević čije je arebično pismo transliterirao na latinicu. Zahvaljujući akumuliranom iskustvu i dobroj analizi rada njegovih prethodnika na polju grafematike, Čaušević nudi najbolja rješenja u prenošenju fonema bosanskoga jezika u grafeme arapskoga pisma. Povremena odstupanja od standardnoga jezika samo su djelimično rezultat utjecaja narodnoga govora područja u kojem je živio

¹ Stihove iz predgovora Gaševićevom *Mevludu* koji o tome govore, navodi i Džemaludin Latić na početku svog mevluda: Džemal Sakib Latif-zade, *Bosanski mevludi šerif*, Sova Publishing, Sarajevo, 2021, str. 3.

i djelovao Gašević, a mnogo su više proizvod strogoga poštivanja metričkih principa. Pored domaće leksike, u *Mevludu* se nailazi na veliki broj orijentalizama (oko 150) koje Gašević koristi u originalu, ali i u obliku prilagođenom fonetskom sistemu bosanskoga jezika. Neke od njih u bosanski jezik unosi direktno iz arapskoga jezika. Takve lekseme pripadaju bosanskome sakralnome jezičkom stilu; koriste se u praktičnim vjerskim prilikama, te su poznate uglavnom onima koji su upućeni u ovakvu vrstu tekstova. Uz orijentalizme, u tekstu autor nailazi i na talijanizam *štima* u značenju *čast, poštovanje*. Iščitavajući alhamijado literaturu bošnjačkih autora, Gašević dolazi u kontakt i s drugim dijalektima bosanskoga jezika. Ovaj tekst u predstandardnome razdoblju posjeduje određene osobine koje mu daju status književno-jezičke koine u okviru predstandardnoga idioma bosanskog jezika. Muratovićeva analiza je pokazala da je Gašević imao istančan osjećaj za svoj jezik, te da je bio i pjesnik naglašenoga lirskog senzibiliteta.

33. Bajro Agović, "Hfz. Salih Gašević od nikšićkog finansijskog upravitelja do kolašinskog kajmekama", *Avlija: časopis za kulturu, književnost i društvene teme*, god. V, br. 9, Rožaje, 2014, str. 144–150.

Na početku se govori općenito o nastanku Nikšića, a zatim o Nikšiću pod upravom Osmanlija, nakon 1465. god. Otuda se o Gaševiću govori u jednom širem kontekstu. U nastavku rada se navode osnovni životopisni podaci. Autor tvrdi kako su mnogi pokušali Sulejman Čelebijev *Mevlud* prevesti, ili samostalno spjevati, a da nikome to nije pošlo za rukom kao hafizu Salihu Gaševiću. Ovdje se spominje i bošnjački i bosanski jezik.

34. Adnan Kadrić i Alen Kalajdzija, "O jezičkim osobitostima prijevodne

alhamijado literature u kontekstu preporodnog prosvjetiteljstva druge polovine 19. stoljeća", *Književni jezik*, god. XXV, br. 1–2, Sarajevo, 2014, str. 67–94.

Autori Gaševićev *Mevlud* svrstavaju u slobodne prijevode/prepjeve, budući da predstavlja prijevodnu adaptaciju i sopstvenu varijaciju. Gašević je ustvari prevodio *Mevlud* Sulejmana Čelebije, koji je nastao još 1312. godine na turskom jeziku, ali je pri prevođenju unosio i novih dijelova, dok je neke, pak, dijelove izostavljao. Ima dosta odlika narodnog govora, te je sačuvao izvorni duh i narodni jezik Gaševićevog kraja. Postoji izuzetan osjećaj za ritmiku. Metrički je vrlo ujednačen, s jednostavnom rimom a po ugledu na izvornik *aa bb cc dd*. Inače, spomenuta rima često se uzimala u istočnoj poetskoj tradiciji onda kada se željela određena tema popularizirati u širim krugovima.

35. Mirza Kurgaš, "Mevlud Hafiz Saliha Gaševića je proglašen kulturnim dobrom nematerijalne prirode", *Almanah: časopis za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana*, br. 67–68, Podgorica, 2015, str. 187–196.

Na početku se navode osnovni podaci o *Mevludu* i njegovom autoru, a zatim dopis koji je upućen Upravi za zaštitu kulturnih dobara. Kurgašu je prvo odgovoreno da na osnovu njegove inicijative i prateće dokumentacije nije moguće prihvatiti zaštitu mevluda kao nematerijalnog dobra, već kao materijalnog, pokretnog. Otuda, ako želi ustrajavati na svojoj inicijativi, mora se drugačije formulisati da bi bila prepoznata u zakonima. Nakon toga je Mirza Kurgaš ponovno pisao s opširnijim obrazloženjima, poslije čega je dobio pozitivan odgovor.

36. Admir Muratović, "Mevlud kao riznica jezičkih podataka", *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u*

BiH, god. LXXVIII, br. 11–12, Sarajevo, 2016, str. 1063–1076.

Kombinirajući poznate naučne metode, u radu je izvršena etimološka analiza riječi *mevlud*, zatim je urađena jezička analiza mevluda na bosanskome jeziku, s posebnim naglaskom na *Mevlud* hafiza Saliha Gaševića, te je istražen historijski, kulturološki, književno-estetski i vjerski značaj mevluda u tradiciji Bošnjaka. Između ostalog, značaj ovoga rada ogleda se u nužnosti izučavanja ovakvih tekstova u kontekstu istraživanja predstandardnih idioma bosanskoga jezika, kao i u postojanju mogućnosti ustanovljavanja određenih jezičkih zakonomjernosti. U Gaševićevom jeziku, kao i u jeziku ostalih autora mevludskog teksta, zastupljen je sedmopadežni sistem. Mjestimična odstupanja od ovoga sistema: *u poslovi, šukur na islam, sa koju sam stranu, Aršu Ćursu sahibija*, ponovo su u vezi s metričkim normama mevluda. Povremena upotreba akuzativa umjesto lokativa poslije prijedloga *u* i *na* (za označavanje lokacije): *u Džennet, na dunja, na tavvan* ne daje pravo da se zaključi kako je Gašević u ovome smislu bio pod utjecajem sandžačkoga dijalekta, jer u većini drugih ovakvih situacija autor *Mevluda* koristi odgovarajući padež – lokativ: *u Džennetu, u djetinjstvu*. Dakle, i ovakva odstupanja od standardnog bosanskog jezika u svrsi su stilogenosti teksta, odnosno njegove metrike. Glagol *raditi* u prezentu 3. l. mn. u Gaševićevom *Mevludu* ima standardiziran oblik *rade*, a ne *radu* što je odlika sandžačkoga dijalekta. Autor zaključuje da Gaševićev tekst na bosanskome jeziku u predstandardnom periodu posjeduje određene osobine koje mu daju status književnojezičke koine u okviru predstandardnog idioma bosanskoga jezika.

37. Fuad A. Bačićanin, *Preplitanje kultura na tlu Srbije u osmansko*

doba – na primeru *alhamijado književnosti*, doktorska disertacija, Filološki fakultet u Beogradu, Beograd, 2016, str. 47–48.

Tu se navodi da je i u nekim ostalim dijelovima svog mevludskog spjeva Gašević unosi svoj pjesnički dar pa im se ne mogu naći ekvivalenti u originalnom *Mevludu* Sulejmana Čelebije, a ima stihova koje je doslovno prevodio.

38. Muamer Kozica, *Komentar Mevluda hfz. Saliba Gaševića*, Feral press, Sarajevo, 2017.

Na početku, autor govori o Gaševiću, zatim općenito o mevludima, njihovom nastanku i pisanju, a posebno se usredređuje na novotarije. Možemo kazati da se u velikom dijelu knjige zauzima apologetski pristup. Svakako, tu je Čauševićev i Handžićev kraći osvrt na Gaševića te njegov *Mevlud*. Zatim slijedi komentar. On sačinjava nekih osamdesetak stranica. Autor tumači najčešće po dva dvostiha, premda pred kraj komentara tumači veći broj stihova. Veličina komentara najčešće iznosi po pola stranice. Protvani su ajetima i hadisima, kao i odlomcima iz djela o siri vjerovjesnika, a.s. Nakon komentara se navode izreke poznatih historijskih ličnosti, pjesnikâ, državnikâ, filozofâ o Muhammedu, a.s. Na samom kraju je cjelovit tekst Gaševićevog *Mevluda*.

39. Dervo Hodžić, “Kako mevlud čuva bosanski jezik”, *Preporod – islamske informativne novine*, god. XLVIII, br. 22/1119, 1. decembar 2018/ 23. rebiu-l-evvel 1440, str. 26–27.

Autor veli da je razmišljajući o tome kako je naš narod očuvao svijest o svom bosanskom jeziku, imajući u vidu da su preko noći svi postali nepismeni jer su umjesto harfova morali učiti latinicu, došao do zaključka da je morao postojati jak podsjetnik koji je stalno, gotovo svakodnevno, dohranjivao tu svjesnost o

bosanskom jeziku, a to je, po njegovom mišljenju, mevlud. Zatim u nastavku govori o Gaševićevom *Mevludu*. Na kraju se kaže da su tri knjige bile ukras muslimanskih kuća na našim područjima i u najtežim vremenima te da to trebaju biti i danas: Mushaf s prijevodom na bosanski jezik, ilmihal i zbirka mevluda.

40. Elvir Duranović, “Kasida hafiza Saliba Gaševića”, *Analiz Gazi Husrev-begove biblioteke*, sv. XXV, br. 39, 2018, str. 145–176; *Almanah: časopis za proučavanje, prezentaciju i zaštitu kulturno-istorijske baštine Bošnjaka/Muslimana*, br. 85–86, Podgorica, 2020, 7–27.

Uz *Mevlud*, Gašević je napisao kasidu bez naslova čija kopija se nalazi u Muzeju Hercegovine u Mostaru. U ovom radu po prvi put naučnoj i široj javnosti predstavlja se cjelovit tekst Gaševićeve alhamijado kaside na latinici. Pored toga, u radu se analizira *Kasida* na više različitih nivoa: ortografskom, historijskom, jezičkom i sadržajnom. Gaševićeva kasida pripada drugom razdoblju u razvoju arebice. Kasida nudi novu informaciju za životopis Gaševića, a to je ime njegovog učitelja u Nikšiću. Gašević je *Kasidu* napisao slijedeći oprobani obrazac islamske forme svojstvene gotovo svim kasidama sličnog žanra. Pri kraju *Kaside* Gašević jasno naglašava da je napisana na bosanskom jeziku, čime je stavljena tačka na stoljetnu raspravu o književnom jeziku njegovog mevluda. Sadržaj *Kaside* je opisno-imperativni, s pretežno eshatološkim temama.

41. Mahira Jusić, *Uporedba sadržaja Mevluda Sulejmana Čelebija i Saliba Gaševića sa osvrtom na jezičke karakteristike*, završni diplomski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2019, 66. str.

Predmet ovog istraživanja je transkribiranje i opis *Mevluda* Saliba Gaševića kao i utvrđivanje statusa njegovog *Mevluda* u današnjem i u poređenju

s prošlim vremenom. Postavljeno je nekoliko ciljeva od kojih su najznačajniji: ukazati na potrebu istraživanja kulturne tradicije Bošnjakâ pisane arapskim pismom, skrenuti pažnju na prisustvo turcizama u toj vrsti literature na bosanskom jeziku, utvrditi koji su to turcizmi dio aktivnog rječničkog fonda bosanskog jezika, a koji su pripali, ili su na putu da pripadnu, pasivnom rječničkom fondu.

42. Muhamed Tajib Okić, “Mevludi na različitim jezicima i prijevodi Mevluda Sulejmana Čelebija”, s turskog preveo: Dženan Hasić, *Novi Muallim – časopis za odgoj i obrazovanje*, god. XXI, br. 81, 2020, str. 94–112.

Ovo je jedini prijevod koji navodimo među radovima. Autor na početku govori o Gaševićevom prijevodu mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija, zatim iscrpnije o zapisu s nišana nad mezarom hafiza Gaševića, o Sobajićevoj spomenutoj drami, te o vrijednosti Gaševićevog prijevoda. Ako se u obzir uzme jezik vremena u kojem je živio Gašević, te ako se uspoređi s mevludima nekih potonjih i savremenih pjesnika, onda, po Okićevom mišljenju, neke teške ocjene Bajraktarevića i Nametka nisu uredu i nisu pravična kritika. Taj je prijevod bio omiljen među narodom; prihvaćen je i tokom pola vijeka pa ga je narod pamtio i vjerujući u njegovu uspješnost, smatrao se iznad ostalih mevluda koji su kasnije nastajali. To je prema njegovom stavu činjenica. No, veli, ne treba smetnuti s uma ni to da je taj spjev prvo ostvarenje na tom polju. Iz tog aspekta gledano, autorovo mišljenje o prijevodu Gaševića i pored činjenice da mu jezik i poetika, kako kaže, nisu lišeni grešaka, nije negativno. Okić navodi zanimljivu činjenicu; naime, njegova majka je napamet znala prijevod Gaševićevog mevluda na bosanski jezik.

43. Fuad Bačićanin, "Historijski pregled razvoja mevluda, najpopularnije poeme u alhamijado književnosti", *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, god. LXVIII, br. 3, 2020, str. 573–588.

Autor veli da su mevludi Gaševića i Arifa Sarajlije dokinuli učenje mevluda na osmanjskom jeziku. Međutim, iako su objavljeni na bosanskom, oni se nisu odmah počeli učiti na mevludskim svečanostima. Ne želeći odustati od tradicije, još dugi niz godina se kod nas učio *Mevlud* Sulejmana Čelebije na

osmanskom jeziku, a vremenom je najprije Gaševićev i kasnije Sarajlijin mevlud počeo ulaziti u mevludsku svečanost. Posebno kad je prostor Novopazarskog sandžaka u pitanju, ovi mevludi čak do polovine dvadesetog vijeka nisu u potpunosti prevladali, već se uvijek jedan dio mevluda i dalje učio na osmanskom. Prema usmenom predanju Sabahudina Višegrađanina, dugogodišnjeg imama, vjerskog službenika Islamske zajednice u Novom Pazaru, može se reći da je tek nakon Drugog svjetskog

rata učenje kompletnog mevluda na bosanskom jeziku potpuno prihvaćeno u narodu. Za Gaševićev *Mevlud* se veli da ima veliku književno-umjetničku vrijednost, koja se također može analizirati i kao njegov uspješni autorski rad. Iako je mevlud poema o rođendanu Muhammeda, a.s., koji se opisuje s gledišta hazreti Amine, i kod Gaševića i kod Sarajlije, a i kod Sulejmana Čelebije, veliki i možda najljepši dio, prema mišljenju Bačićanina, čini noćno putovanje – *mi'radž*.

Literatura

Mašić, Ahmed, Fajić, Zejnil, Mrahorović, Muhamed (2016). *Bibliografija Glasnika Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini od 1933. do 2011*, Sarajevo: Gazi Husrevbegova biblioteka.

Ćeman, Mustafa (2000). "Mevlud u pisanoj tradiciji Bošnjaka" u: Džafer Obradović (ur.), *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, Sarajevo: Bošnjačka zajednica kulture Preporod i Institut za bošnjačke studije.

Lavić, Osman (2001). *Bibliografija časopisa "El-Hidaje" i "Islamska misao"*, Sarajevo: Gazi Husrevbegova biblioteka, El-Kalem.

Lavić, Osman (2015). *Bibliografija Takvima 1951–2015*, Sarajevo: El-Kalem.

الموجز

حارث دوبرافاتس

مركز القلم للنشر

أصداء أول قصيدة بوسنية في المولد النبوي: عرض موجز للأبحاث المكتوبة عن الحافظ صالح غاشيفيتش ومؤلفاته باللغات البوسنية والكرواتية والصربية

يعرض الكاتب في هذه الورقة بإيجاز المقالات التي تتناول الحافظ صالح غاشيفيتش وحياته وأعماله. وقد تناول الكاتب فقط المقالات المكتوبة أو المترجمة عنه باللغات البوسنية والكرواتية والصربية، مصنفة ومرتبطة ترتيباً زمنياً. وبالطبع، لا يمكن الجزم بأن كل الأعمال باللغات المذكورة قد جمعت هنا، ولكن من المؤكد أن معظمها موجود في هذا البحث. ولم يقتصر البحث فقط على الأعمال التي ذكر غاشيفيتش في عناوينها أو التي تتحدث عنه في جزء كبير من مضمونها، بل شمل أيضاً الأعمال التي جاء ذكر غاشيفيتش أو قصيدته في المولد النبوي ولولمة واحدة. ذكر الكاتب في بحثه ثلاثة وأربعين مقالا، أحدها مترجم من التركية. ويتراوح تاريخ نشأة تلك المقالات من عام 1912 إلى 2020. يبدو أن تقييم قصيدة غاشيفيتش في المولد النبوي يتحسن مع مرور الزمن. ويلاحظ في المراجع أنها تقول إن قصيدة المولد النبوي لغاشيفيتش قد كتبت باللغات الصربية والكرواتية والبوسنية والبشناقية وبلغت.

الكلمات الرئيسية: الحافظ صالح غاشيفيتش، قصيدة المولد النبوي، اللغة البوسنية / الكرواتية / الصربية، المقالات.

Summary

A SHORT REVIEW OF THE WORKS WRITTEN ABOUT HAFIZ SALIH GAŠEVIĆ AND HIS WORKS WRITTEN IN BOSNIAN, CROATIAN AND SERBIAN LANGUAGES

Haris Dubravac

In this article the author offers a short review of writings about Salih Gašević, his life and work. We included here only those works about him written in or translated into Bosnian, Croatian, or Serbian languages and they are presented in chronological order. Surely we cannot claim to have included all the relevant works in mentioned languages but most works are mentioned here in one place. Besides, we did not include here only the works that are entirely or in most part dedicated to Gašević but also those works that mention his name or his Mawlood even in just one paragraph. We have listed here forty-three works, one of which is a translation from the Turkish language. All the works mentioned here are published in the time period between the years 1912 to 2020. On the bases of the analysis of these texts, we may say that assessment of Gašević's *Mawlood* has with years been more and more positive. It is significant to mention that *Mawlood* is referred to as a text written in Serbian language, sometimes in Croatian or Bosnian or "our" language.

Keywords: hafiz Salih Gašević, *Mawlood*, Bosnian/Croatian/Serbian language, works